

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

С. Гізімчук, доцент кафедри кримінального права № 1 Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

І. Зінов'єва, лаборант кафедри кримінального права № 1 Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

Деякі питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України)

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та гарантії їх захисту визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, на виконання якого створено і забезпечено діяльність судової системи (ст. 55 Конституції України). Разом з тим слід зауважити, що захист прав, свобод та законних інтересів людини здійснюється в успадкованих від СРСР законодавчих традиціях домінування публічних інтересів над приватними, а в окремих випадках — нехтування інтересами конкретної потерпілої особи в ім'я держави.

Із наведених причин метою цієї статті є визначення проблемних питань удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність у частині визначення підстав та умов звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим.

Одним із напрямів пропонованого дослідження є аналіз теорій походження держави та визначення принципових засад, які доцільно було б врахувати з метою вдосконалення чинного Кримінального кодексу України.

У цьому плані найбільш привабливою сприймається договірна теорія, до кола засновників якої можна віднести Г. Гроція, Т. Гоббса,

Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, О. Радищева, згідно з якою держава була створена як єдиний, що всіх об'єднує, центр, регулятор суспільних відносин, гарант дотримання порядку, всезагальних інтересів. Люди, шляхом укладення письмового договору, домовилися про встановлення над собою особливої інституції — держави, вимогам якої вони зобов'язались неухильно підкорятися¹. Відповідну роль держава виконує і в наші дні, що, на наш погляд, зобов'язує законодавця до врахування принципових положень цієї теорії. У свою чергу, народившись та проживаючи на відповідній території або ставши громадянином відповідної держави, кожна людина зобов'язана неухильно дотримуватися законів, встановлених цією державою та нести відповідальність за їх порушення.

Згідно зі ст. 50 КК України держава від свого імені за вироком суду примусово застосовує до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, покарання, що полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність. Як зазначає з цього приводу Ж. В. Мандриченко, останнє вказує на принцип гуманізму, який проявляється в тому, що держава, засуджуючи винного та застосовуючи до нього покарання або інші заходи кримінально-правового примусу, передусім прагне виправити особу, котра вчинила злочин, та повернути її в суспільство, колектив, сім'ю. Наразі принцип гуманізму виявляється також у запереченні жорстоких, болісних та таких, що принижують особу, покарань, розкривається в самому інституті звільнення від кримінальної відповідальності, а також у його пом'якшенні².

При цьому зворотним боком медалі призначеного покарання є те, що сучасне кримінальне правосуддя надто зосереджене на покаранні та протистоянні, відповідальності засудженого більшою мірою перед державою, ніж перед конкретним потерпілим та ставить на порушникові тавро злочинця, що значно ускладнює, а в деяких випадках унеможлиблює його подальшу інтеграцію до суспільства. У свою чергу, це породжує

¹ Загальна теорія держави і права: [Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Х., 2009. – С. 55.

² Мандриченко Ж. В. Деякі аспекти нормативного вдосконалення звільнення від кримінальної відповідальності за примиренням із потерпілим / Ж. В. Мандриченко // Митна справа. – 2005. – № 4. – С. 47.

ще більше почуття озлобленості у правопорушників, спустошує і ганьбить їх, лягає важким тягарем як на самого злочинця, так і на його сім'ю. Крім того, негативно відбивається на державному бюджеті, оскільки перебування значної кількості засуджених у місцях позбавлення волі вимагає відповідного фінансування і, за відсутності реальної можливості залучення засуджених до праці, жодним чином не сприяє їх виправленню і перевихованню. При цьому потерпілий, його переживання і сприйняття виду та міри заподіяної злочином шкоди залишаються поза увагою, що не може не знижувати ефективність вживаних заходів боротьби зі злочинністю та її попередження. Певною мірою на законодавчому рівні недооцінена позиція суб'єкта злочину, а саме його можливого наміру максимально усунути заподіяну шкоду і залагодити свою провину як перед суспільством, так і перед потерпілим.

Однією із тенденцій розвитку кримінального права на сучасному етапі державотворення є зміна поглядів на сутність та призначення цієї галузі законодавства. Так, на сьогодні, кримінологічні дослідження в Україні свідчать про значне зростання темпів злочинності, велику латентність, а отже, збільшення кількості потерпілих від злочинів та розмірів завданої їм шкоди. Такі відомості свідчать про критичний стан боротьби та попередження злочинності в нашій державі і змушують замислитися над ефективністю механізму кримінально-правового регулювання, переглянути принципові підходи до визначення цілей та завдань кримінального права і, зокрема, пріоритетів у застосуванні до особи кримінально-правових заходів примусу.

Відомо, що вчинення злочину породжує кримінально-правовий конфлікт, який виникає між державою, суспільством та безпосередньо правопорушником, у зв'язку із посяганням на відповідні інтереси. Передусім йдеться про інтереси суспільства та держави. Однак дуже часто злочин спрямований проти певної особи, яка безпосередньо на собі відчуває його наслідки, проте лишається практично відстороненою від процесу притягнення порушника до кримінальної відповідальності. Наразі привертають до себе увагу положення ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV, згідно з якими національна безпека пов'язується із захищеністю життєво важливих інтересів людини і громадянина нарівні з інтересами суспільства і держави¹. Гадаємо, що в цьому відношенні кримінальне

¹ Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 3200-IV від 15.12.2005 // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 14. – Ст. 116).

право України, лише подекуди враховуючи думку потерпілого, не повною мірою відповідає положенням вказаного Закону, а інтереси держави превалюють над правами та законними інтересами людини.

В. П. Півненко та Є. О. Мірошніченко у своїх дослідженнях наголошують на тому, що центральною процесуальною фігурою кримінального судочинства має бути жертва злочину, а не злочинець, та пропонують обрати нову кримінальну політику України, яка буде ґрунтуватися на презумпції правоти і пріоритетності прав потерпілого, а також на швидкому і повному відновленні всіх порушених злочинними діями прав, свобод та законних інтересів особи¹. На жаль, на сучасному етапі потерпілий при вирішенні судом питання щодо застосування до підсудного заходів державного примусу лишається поза увагою. Громадськість залишається практично байдужою до його страждань, а держава вбачає шлях відновлення права потерпілого через ув'язнення злочинця. Як зазначає С. В. Слінько, слідча практика свідчить про слабку зацікавленість або взагалі відсутність такої у слідчих в активній участі потерпілого при розслідуванні кримінальної справи, а подекуди — про зневажливе ставлення до забезпечення його прав. Більше того, на погляд цього вченого, серед працівників досудового слідства набула поширення думка, що потерпілий тільки заважатиме встановленню істини по кримінальній справі².

У сучасній науковій літературі зазначені питання є предметом широкого дослідження таких науковців, як Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Ю. П. Дзюба, О. М. Дроздов, Ж. В. Мандриченко, П. В. Митник, О. А. Парфіло, Ю. А. Пономаренко, А. Р. Туманянц, С. О. Яковів, А. М. Яценко та ін.

Відновне правосуддя як рух за зміну підходів до злочину й покарання, як альтернатива або додаткова форма реагування на кримінальні злочини зародилося з середини 70-х років ХХ ст. у різних країнах світу.

Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. передбачає прийом справ до судового розгляду тільки після отримання відповідного негативного результату спроби вирішити конфлікт альтернативними методами.

Примітним є і той факт, що 15 вересня 1999 року Комітетом міністрів Ради Європи була прийнята рекомендація № R (99) 19, яка

¹ Півненко В. П. Про презумпцію правоти і пріоритетності прав потерпілого / В. П. Півненко, Є. О. Мірошніченко // Вісн. Верхов. Суду України. – 2004. – № 8 (48). – С. 40–41.

² Слінько С. В. Проблеми правового статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності / С. В. Слінько. – Х., 2003. – С. 159–160.

присвячена організації медіації (посередництву) у кримінальних справах. З аналізу ключових положень цього документа можна дійти висновку, що найефективнішим способом проведення процедури медіації Комітет міністрів Ради Європи вважає залучення до цього процесу посередника (медіатора) — сторонньої особи, яка аж ніяк не зацікавлена в результатах вирішення справи. Медіаторів відбирають із різних верств суспільства, причому вони мають бути обізнаними щодо тієї чи іншої спільноти та її культурних особливостей і, перш ніж приступити до виконання своєї функції по роботі, повинні пройти початкове навчання. При цьому їх навчання має на меті одержання більш ґрунтовних знань у певній сфері: вміти вирішувати конфлікти, працювати належним чином з жертвою та злочинцем, розуміти склад системи кримінальної юстиції тощо. До початку зустрічі (медіації) правомочні органи кримінальної юстиції інформують медіатора про всі обставини справи та забезпечують його необхідними документами, а також узгоджують часові межі проведення медіації. Якщо сторони дійдуть згоди про примирення, вони складають контракт у письмовій формі про відшкодування збитків і надсилають його органу, що порушував питання про примирення.

Медіація (примирення) як процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництва компетентної особи (медіатора) була запроваджена також Рамковим рішенням Ради Європейського Союзу «Про становище жертв у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 року. Про обов'язкове посередництво йдеться також в Угоді про партнерство і співпрацю між Європейським Союзом і Україною від 16 червня 1994 року, яка проголошує пріоритетність посередництва в регулюванні всіх спірних питань. На сьогодні відновне правосуддя успішно функціонує в багатьох країнах Європи, Північної Америки, Південної Африки, а також в Австралії та Новій Зеландії, причому в більшості випадків йдеться про норми національного законодавства і визнання результатів примирення є обов'язковим для держави та суду, служить підставою для припинення кримінального переслідування особи винного.

Таким чином, є очевидним той факт, що в деяких країнах процесу некримінального вирішення конфліктів приділяється значна увага, а це водночас свідчить про те, що інтереси особи (передусім потерпілого) тут превалюють над інтересами держави. Що ж до України, то вона перебуває на етапі формування вітчизняної моделі відновного право-

суддя і, на превеликий жаль, правам потерпілого від злочину приділяється поки що недостатньо уваги.

Певні, хоча й надто несміливі, кроки в цьому напрямі зроблено в ході реформи кримінального законодавства, шляхом запровадження у КК України 2001 року нової підстави звільнення від кримінальної відповідальності. З урахуванням останніх змін, у ст. 46 КК України зазначено: «Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду». Таким чином, примирення з потерпілим передбачено як підстава звільнення особи від кримінальної відповідальності, яка застосовується за наявності належних умов. По-перше, має бути вчинено злочин, що підпадає під категорію злочинів невеликої або середньої тяжкості (ст. 12 КК України). По-друге, форма вини при вчиненні злочину невеликої тяжкості може бути як умисною, так і необережною, а щодо злочину середньої тяжкості — тільки необережною. По-третє, злочин має бути вчинений особою вперше. Кримінально-правовий зміст поняття «вчинення злочину вперше», як зазначає Ю. В. Баулін, полягає в тому, що особа визнається такою, що вчинила злочин вперше і у випадку, якщо злочин фактично був вчинений нею хоча і не перший раз, але на день його вчинення існували юридичні підстави, що виключали можливість визнання вчинення злочину повторним або рецидивом злочинів. Це має місце, зокрема, якщо за раніше вчинений злочин: а) особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, встановлених КК (у тому числі у зв'язку із закінченням строків давності), згідно із законом про амністію чи на підставі акта про помилування; б) особа хоча і була засуджена, однак на момент вчинення нового злочину судимість було погашено або знято; в) особа не підлягає кримінальній відповідальності, оскільки злочинність раніше вчиненого діяння скасована новим кримінальним законом¹. По-четверте, винна особа повинна відшкодувати завдані нею збитки або усунути заподіяну шкоду, до якої слід віднести будь-яку шкоду, що заподіяна потерпілому злочинцем: моральну, фізичну чи майнову. По-п'яте, дійсне досягнення примирення між правопорушником та потерпілим. Згідно з п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від

¹ Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. – Х., 2008. – С. 95–96.

кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 р. № 12 примирення винної особи з потерпілим (потерпілими) належить розуміти як акт прощення її ним (ними) у результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором та з яких мотивів¹. Ю. В. Баулін при цьому дещо уточнює наведену характеристику примирення і вказує на досягнення згоди та миру між кривдником та потерпілим².

Не піддаючи сумніву необхідність дотримання при примиренні вищевказаних умов, вважаємо за необхідне звернути увагу на тяжкість вчинених злочинів та категорію справ, на які слід було б поширити застосування медіації.

Виходячи з аналізу умов звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених ст. 46 КК, у разі заподіяння вперше умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження, особа, без огляду на те, що вона усвідомила свою провину, має бажання примиритися з потерпілим, усунути заподіяну шкоду і отримала згоду потерпілого на примирення, не зможе бути звільнена від кримінальної відповідальності. Те саме стосується випадків вчинення, наприклад, крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК), грабежу (ч. 1 ст. 186 КК), вимагання (ч. 1 ст. 189 КК), умисного знищення або пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК) та інших злочинів проти власності, що також визнаються умисними злочинами середньої тяжкості. Як на наш погляд, включення до переліку умов, передбачених ст. 46 КК, вчинення умисного злочину середньої тяжкості та поширення сфери застосування примирення з потерпілим також на вказану категорію злочинів є цілком припустимим і необхідним щодо надання потерпілому права впливати на можливість притягнення державою винного до кримінальної відповідальності. При цьому держава не втрачає своєї домінуючої ролі та зберігає за собою вирішальний (остаточний) голос у вирішенні питання звільнення чи притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності.

Пропозиції надати потерпілому певні повноваження впливати на можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, зокрема, у зв'язку із зміною обстановки, були висловлені В. І. Борисовим, Ю. П. Дзюбою та Ю. А. Пономаренко — розробниками проекту За-

¹ Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2006. – № 2 (66). – С. 14.

² Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К., 2004. – С. 138.

кону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України (щодо правового статусу потерпілого від злочину)». Зазначені вчені пропонують доповнити ст. 48 КК («Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки») реченням наступного змісту: «Таке звільнення не допускається, якщо потерпілий від злочину проти цього заперечує», тобто надати потерпілому право брати участь у визнанні того факту, що у змінній обстановці діяння втратило суспільну небезпечність або особа, яка вчинила злочин, перестала бути суспільно небезпечною¹. Однак при цьому питання щодо можливості та необхідності розширення сфери дії інституту звільнення від кримінальної відповідальності на умисні злочини середньої тяжкості ними не порушується.

Разом з тим звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим за вчинення умисного злочину середньої тяжкості передбачено кримінальним законодавством деяких колишніх республік СРСР. Так, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості за ст. 76 КК Російської Федерації. У статті 109 КК Молдови передбачене примирення як акт, за допомогою якого усувається кримінальна відповідальність за незначний злочин чи злочин середньої тяжкості. Кримінальний кодекс Казахстану у ст. 67 встановлює можливість звільнення від кримінальної відповідальності особи, якщо вона вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, примирилася з потерпілим та відшкодувала йому заподіяну шкоду. Згідно зі ст. 38 КК Литовської Республіки особа, яка вчинила кримінальний проступок, необережний злочин або злочин невеликої чи середньої тяжкості, судом може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона: 1) зізналася у скоєнні злочинного діяння; 2) добровільно усунула збитки, заподіяні фізичній або юридичній особі, або домовилося про відшкодування або загладження цих збитків; 3) досягла примирення з потерпілим або представником юридичної особи або державної інстанції; 4) є підстави вважати, що вона не скоюватиме нові злочинні діяння.

Отже, враховуючи досвід інших країн та зважаючи на тенденцію до гуманізації законодавства про кримінальну відповідальність, вважаємо за доцільне передбачити в порядку ст. 46 КК звільнення від

¹ Борисов В. І. Щодо подальшого вдосконалення захисту прав і законних інтересів потерпілого від злочину засобами кримінального права / В. І. Борисов, Ю. П. Дзюба, Ю. А. Пономаренко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х., 2010. – Вип. 19. – С. 10.

кримінальної відповідальності особи, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Необхідно зазначити також те, що держава в особі її компетентних органів, як правило, не ініціює примирення, принаймні закон не покладає на неї обов'язок спробувати врегулювати конфлікт між потерпілим та винним у вчиненні злочину, не звертаючись до застосування заходів кримінально-правового примусу. Відповідно, необізнаність потерпілого та винної особи щодо застосування норми, яка дозволяє звільнити останню від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням, призводить до практичної втрати можливості вирішення конфлікту без застосування покарання. Так, згідно зі ст. 8 КПК України, прокурор та слідчий за згодою прокурора та за наявності підстав, передбачених ст. 46 КК України, вправі внести мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Згідно з п. 4 згаданої постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 за наявності передбачених у ст. 46 КК підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності є обов'язковим¹. Отже, внесення відповідної постанови і на законодавчому рівні повинно бути не правом, а обов'язком, що забезпечить неухильне виконання положень ст. 46 КК. Бажаним, на нашу думку, також є нормативне закріплення обов'язку особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду роз'яснити потерпілому та правопорушнику їх право на примирення.

Як зазначає практика багатьох держав, для більш повної реалізації інституту примирення доцільним є залучення як суб'єкта кримінального судочинства неупередженого посередника (медіатора), який забезпечив би дотримання добровільності участі сторін та конфіденційності медіації. Як зазначає С. Яковів, доцільно було б окремим законом визначати статус медіатора (вимоги до нього, гарантії діяльності, права та обов'язки, порядок оплати праці, умови соціального захисту тощо), а також передбачити загальні процесуальні питання у КПК України². Звертаючись до дослідження медіації в сучасній європейській практиці, проведеного

¹ Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 12 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2006. – № 2 (66). – С. 14.

² Яковів С. Застосування норм про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим / С. Яковів // Вісник прокуратури. – 2007. – № 8. – С. 47.

А. Р. Туманянц, послугу примирення у Франції надають асоціації супроводження потерпілих й акредитовані місцевим прокурором приватні медіатори, які уклали контракт із Міністерством юстиції. Питання спільної взаємодії та специфіки проведення в життя програм примирення узгоджуються між надавачами послуги примирення і прокурорами на місцевому рівні. Робота асоціацій і приватних медіаторів оплачується із центральних фондів (з державного або місцевого бюджету)¹.

Виходячи з того, що важливе значення для можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності має її здатність до виправлення і перевиховання, що попередить вчинення нових злочинів, функції медіатора, на наш погляд, не повинні бути зведеними лише до посередництва і потребують розширення. Зокрема, досліджуючи питання пробації, Д. В. Ягунов виділяє серед головних функцій офіцера пробації не лише посередництво, а також роботу в судах, коли офіцери пробації вивчають особу злочинця через так звані досудові доповіді або досудові дослідження і надають відповідні рекомендації суддям щодо міри покарання; здійснюють нагляд за правопорушниками під час виконання альтернативних покарань та надання їм соціальних послуг шляхом, наприклад, візитів до дому злочинця чи кооперації з установами з питань працевлаштування і охорони здоров'я, релігійними організаціями та іншими соціальними службами; надають допомогу потерпілим від злочинів та сприяють у налагодженні діалогу між потерпіли та злочинцем тощо. Як зазначає С. Лісон: «Пробація — це система, яка надає злочинцям можливість реформуватися. Замість того, щоб бути покараними, ці злочинці умовно звільняються під нагляд досвідченого соціального працівника, відомого як офіцер пробації. Упродовж певного часу він здійснює нагляд за злочинцями, намагаючись змінити певні риси останніх. Після завершення пробаційного періоду суд переглядає справу кожного злочинця. Якщо суд переконується, що злочинець виконав свої обов'язки, він звільняється від покарання». Іншими словами, пробація, з одного боку, поєднує елементи контролю, а з другого — вона сфокусована на індивідуальній роботі із засудженим, його супроводі та підтримці більше ніж на покаранні, що обумовлено її ресоціалізаційним спрямуванням².

¹ Туманянц А. Р. Медіація в сучасній європейській практиці: досвід Франції і Бельгії / А. Р. Туманянц // Проблеми законності. Вип. 90 : Республік. міжвід. наук. зб. – Х., 2007. – С. 168–169.

² Ягунов Д. В. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://probation.at.ua/index/0-6.7p>. – Заголовок з екрана.

Відповідно, було б доцільно медіатору перейняти такі функції офіцерів пробації, як надання підтримки потерпілим від злочинів та допомоги правопорушникам у ресоціалізації; участь у кримінальному судочинстві і обов'язкове надання суду максимально повної соціально-психолого-біологічної характеристики про особу винного та про думку і бажання потерпілого щодо його покарання винного у формі так званої досудової доповіді (що як окремий письмовий документ буде враховуватися при призначенні покарання, а у разі примирення та висновку в доповіді про здатність винної особи до виправлення та перевиховання — як одна з умов звільнення від відповідальності); надання соціальних послуг тощо. Як наслідок реалізації наведеної пропозиції на законодавчому рівні нами вбачається ефективне виправлення засуджених та зведення до мінімуму, наскільки це можливо, кримінального рецидиву з їхнього боку. При цьому важливою складовою виступає дослідження особистості, що дозволяє отримати відомості щодо моральних цінностей конкретних правопорушників, визначити перспективи виховної та соціально-психологічної роботи з ними.

У наш час відновне правосуддя, на думку А. Р. Туманянц, розглядається як рух за справедливість, що доповнює офіційну форму правосуддя, втягує самі сторони і громадськість у вирішення наслідків злочину, сприяючи тим самим соціальній реінтеграції злочинця і зменшуючи кількість кримінальних покарань. При цьому, продовжує ця вчена, відновне правосуддя не скасовує офіційне, а надає йому, за рахунок використання відповідного способу вирішення кримінальних ситуацій, відновлювального характеру¹.

Легалізація медіації, як зазначають більшість науковців, призведе до настання одразу декількох позитивних результатів: 1) покладання персональної відповідальності згідно з примирливим договором і як наслідок — одержання правоохоронними органами нового способу впливу на правопорушника; 2) систематичне застосування процедур примирення призведе до скорочення витрат, пов'язаних із кримінальним переслідуванням; 3) введення у дію додаткового механізму адресного відшкодування шкоди потерпілому у кримінальних справах відповідних категорій, а також 4) досягнення розвантаження суду і слідчих від здійснення провадження у них; 5) активізація ролі потерпілого у вирішенні конфлікту та допомога у подоланні психологічної травми від злочину; 6) допомога правопорушникам з психологічною

¹ Туманянц А. Р. Відновне правосуддя / А. Р. Туманянц // Проблеми законності. Вип. 79 : Республік. міжвід. наук. зб. – Х., 2006. – С. 130.

й соціальною реабілітацією (у разі потреби), що особливо важливо щодо неповнолітніх; 7) попередження нових злочинів як наслідок ефективної роботи медіатора з правопорушником; 8) освоєння цивілізованої форми виходу з конфліктів громадянами, які беруть участь у примиренні та ін.

Запровадження інституту примирення є необхідним кроком на шляху гуманізації та демократизації суспільства, оскільки медіація може підвищити у свідомості людей роль людини та спільноти у запобіганні злочинів та різного роду конфліктів, відкриваючи можливості для появи нових, більш конструктивних та менш репресивних вирішень тієї чи іншої проблеми.

Висновки та пропозиції, що викладені у цій статті можуть служити підґрунтям у подальших дослідженнях питань звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.